

ԿԻՐԱՌԱԿԱՆ ԼԵԶՎԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ ԵՎ
ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Բանասիր. գիտ. թեկնածու Մ. Ա. Մարգարյան

meri.sargsyan@lang.sci.am

Բանալի բառեր. կիրառական լեզվաբանություն, միջգիտակարգային ուսումնասիրություն, հայ լեզվաբանություն, լեզու և տեղեկատվական տեխնոլոգիաներ, լեզվի ուսուցում

Լեզվաբանությունը, ինչպես գիտության մյուս բնագավառները, հասարակության որոշ կարգի պահանջմունքները (լեզու սովորելու, կիրառելու, ուսումնասիրելու և այլն) բավարարելու նպատակ ունի: Լեզվաբանության ուսումնասիրության առարկան մարդկային լեզուն է: Եվ ինչպես գիտենք, մարդկային գիտելիքներն առաջին հերթին դրսևորվում են լեզվի միջոցով, բացի այդ՝ տրամաբանական և հոգեկան երևույթներն էլ իրենց նյութական արտահայտությունն են ստանում լեզվի մեջ, այսինքն՝ պետք է նկատի ունենալ, որ հասարակության պահանջմունքները միայն գործնական բնույթ չունեն. եթե սկզբնապես գիտության զարգացումը նպատակ ուներ բավարարելու հասարակության գործնական պահանջմունքները, ապա աստիճանաբար առաջ են գալիս նաև տեսական հետաքրքրություններ: Հետևաբար՝ լեզվաբանների առաջնային խնդիրն է այդ պահանջմունքների բավարարումը:

Պետք է նշել սակայն, որ գիտության զարգացման յուրաքանչյուր փուլում գոյություն ունեն լեզվի տարբեր ըմբռնումներ, որոնք հանդես են գալիս լեզվաբանական հոսանքների ու հայեցակարգերի ձևով: Լեզվաբանները լեզվի բնույթի, ծագման, զարգացման ու գործառնան հարցերը քննելիս ելնում են գոյություն ունեցող ընդհանուր ըմբռնումներից կամ առաջ են քաշում սեփական ըմբռնումներ, որոնք լեզվաբանության զարգացման տարբեր փուլերում տարբեր կերպ են դրսևորվում: 20-րդ դարի երկրորդ կեսին թե՛ արտաքին, թե՛ ներքին գործոնների ազդեցությամբ սկսվեց և 21-րդ դարում արդեն հաղթահարվեց լեզվի միակողմանի ուսումնասիրությունը: Լեզվաբանները սկսեցին գիտակցել, որ լեզվաբանությունը մեծ հաջողությունների կարող է հասնել այն դեպքում, եթե մի ուղղության ձեռքբերումները կիրառվեն մյուս ուղղության ներկայացուցիչների կողմից: Լեզվաբանության պատմության նորագույն շրջանը բնորոշվեց ուսումնասիրության նոր բնագավառների և գիտակարգերի առաջացմամբ: Մի կողմից ի հայտ եկան հիմնական և հարակից գիտակարգեր, մյուս կողմից՝ սկսեցին սահմանազատվել տեսական և կիրառական լեզվաբանության ուսում-

նասիրության բնագավառները, մեծացավ անդրտեսության և անդրլեզվաբանության դերը. դա նաև մի բնագավառի կարևոր ձեռքբերումները դարձրեց մյուսների ձեռքբերումները: Եվ այսպես, լեզվաբանության մեջ ի հայտ եկան նոր միտումներ, իսկ դրան զուգընթաց՝ արվեցին լեզվաբանական գիտակարգերի դասակարգման առաջին փորձերը:

Ներկայումս լեզվաբանությունը ազատ փոխգործակցում է այլ գիտությունների հետ: Հետևաբար կարելի է ենթադրել, որ ներփակ լեզվաբանությունը վերածվում է միջգիտակարգային, մարդաբանական լեզվաբանության: Մարտին Հասփելմատը (Լայպցիգի Մաքս Պլանկի անվան էվոլյուցիոն մարդաբանության ինստիտուտի պրոֆեսոր), անդրադառնալով լեզվաբանության զարգացմանը, ընդգծում է, որ լեզվաբանությունը ավելի քանակական է դառնում¹: Լեզվի ուսումնասիրության մեջ ավելի ու ավելի գերիշխող է դառնում քանակական մոտեցումը: Կորպուսային լեզվաբանությունը սկսում է կենտրոնական դեր գրավել լեզվաբանական հետազոտությունների բնագավառում, ինչպես նաև աճում է փորձարարական հետազոտությունների դերը թե՛ քերականության բոլոր բնագավառներում, թե՛ հնչյունաբանությունից մինչև պրագմատիզմ²: Լեզվի տիպաբանությունը նույնպես ավելի քանակական է դառնում, կարևորվում է բարդ վիճակագրության կիրառումը³:

Ինչ վերաբերում է լեզվաբանական նոր ուղղություններին, ապա, պետք է նշել, որ նոր բնորոշումը, իհարկե, պայմանական է: Տեսությունը նոր է այնքան ժամանակ, քանի դեռ լայնորեն չի կիրառվում և չունի հետևորդներ: Այսպիսով՝ պայմանականորեն նոր են այնպիսի ուղղություններ, ինչպիսին են *քաղաքական և իրավաբանական լեզվաբանությունները, լեզվամշակութաբանությունը, կիրառական լեզվաբանությունը, էթնոլեզվաբանությունը, ճանաչողական լեզվաբանությունը, գենդերային լեզվաբանությունը, պրագմատիկ լեզվաբանությունը (գործաբանական լեզվաբանությունը)*: Մի կողմից՝ սրանք արդեն իրենց կայուն տեղն ունեն գիտական ուսումնասիրություններում, մյուս կողմից՝ դեռևս չեն դարձել ավանդական: Լեզվաբանները տարակարծություններ ունեն լեզվաբանական այս նոր ուղղությունների բնորոշման հարցում: Այսպես, դժվար է որոշել սրանք գիտություն են, ուղղություն, բաժին, միջգիտակարգ, բնագավառ, տեսութ-

¹ M. Haspelmath, The future of linguistics: Two trends and two hopes,

<http://dlc.hypotheses.org/754>

² K. Bromberek-Dyzman: “Linguistics needs to twist: Go experimental and interdisciplinary”,

<http://dlc.hypotheses.org/754>

³ B. Balthasar, Distributional typology: Statistical inquiries into the dynamics of linguistic diversity. In Heine, Bernd & Narrog, Heiko (eds.). *The Oxford handbook of linguistic analysis*. Oxford: Oxford University Press, 2015, pp. 901-923.

յուն, թե հայեցակարգ: Պետք է նշել, որ լեզվաբանական գրականության մեջ այս բոլոր բնորոշումներն էլ հավասարապես կիրառվում են, և դեռևս հստակ և տարրորոշված չէ դրանց կիրառությունը:

Ինչպես գիտենք, «կիրառական լեզվաբանություն» տերմինն առաջին անգամ պաշտոնապես հանդես է եկել Միչիգանի համալսարանում 1946 թ.: Սկզբնական շրջանում, կիրառական լեզվաբանություն ասելով, հասկանում էին մի բնագավառ, որը զբաղվում է օտար լեզուների ուսուցման, անգլերենը օտարախոսներին սովորեցնելու մեթոդաբանության հարցերով: 1950-ականների վերջերին և 1960-ականների սկզբին տերմինի կիրառության ոլորտն աստիճանաբար ընդլայնվեց՝ ընդգրկելով այնպիսի բնագավառ, ինչպիսին «ավտոմատ թարգմանությունն» է: Շուտով ձևավորվեց Կիրառական լեզվաբանության միջազգային ասոցիացիան, որը սովորաբար կոչվում է ֆրանսերեն հապավումով՝ AILA: Այդ շրջանում կիրառական լեզվաբանության ուսումնասիրությունն ընդգրկում էր երկու հիմնական ուղղություն՝ օտար լեզվի ուսուցում և ավտոմատ թարգմանություն⁴:

Այժմ կիրառական լեզվաբանությունը բավական լայն ընդգրկում ունի: Կիրառական լեզվաբանության միջազգային ասոցիացիան՝ AILA-ն նշում է. «Որպես հասարակական կյանքի հատուկ խնդիրները լուծելու բնագավառ՝ կիրառական լեզվաբանությունը հետաքրքրվում է հասարակության բազմաթիվ և բարդ այն ոլորտներով, որոնցում լեզուն կարևոր դեր ունի»⁵: Այսինքն՝ դժվար չէ նկատել, որ կիրառական լեզվաբանության ոլորտին են վերագրվում թե՛ լեզվի ուսուցման հարցերը, թե՛ լեզվաբանության մեջ տեղեկատվական տեխնոլոգիաների կիրառումը, թե՛ լեզվի գործառնական հարցերի քննությունը: Պետք է նշել սակայն, որ Հայաստանում կիրառական լեզվաբանությանն առնչվող ուսումնասիրությունները փոքր-ինչ այլ բնույթի են: Այստեղ այս բնագավառն առաջին հերթին կապվում է տեղեկատվական տեխնոլոգիաների բնագավառի հետ, և շատ չնչին դեպքերում է վերաբերում լեզվի ուսուցման խնդիրներին: Այսպես, Հայաստանում կիրառական լեզվաբանության բնագավառի առաջին ուսումնասիրությունները վերաբերում են 21 -րդ դարասկզբին⁶: Սկզբնական շրջանում դրանք կա՛մ տեսական ուսումնասիրություններ էին, կա՛մ տեղեկատվական բնույթ էին կրում: Աստիճանաբար անցում կատարվեց նաև գործնական խնդիրների լուծումներին և հետազոտություններին: Կիրառական լեզվա-

⁴ G. R. Tucker, *Applied Linguistics*,

<https://www.linguisticsociety.org/resource/applied-linguistics>, Retrieved 2019-06-01.

⁵ AILA Vademecum. Association Internationale de Linguistique Appliquée. Amsterdam, 1992, p. 2.

⁶ A. Manukyan, A. Sargsyan, R. Urutyun, *The Usage of Information Technologies in Linguistics*, Yerevan, 2014; B. Janpoladyan, *Basics in computer applied technologies*, Yerevan, 2000.

բանության հայալեզու գրականության մեջ այս ուղղության շրջանակներում դիտարկվում են հետևյալ բնագավառները՝ տեքստի ավտոմատ մշակում, ինֆորմացիոն համակարգերի լեզվաբանական ապահովում, մեքենական թարգմանություն, ավտոմատացված ուսուցողական համակարգեր, արհեստական բանականության լեզվաբանական խնդիրներ, ծայնի ճանաչման և սերման համակարգերի լեզվաբանական ապահովում ևն: Ինչ վերաբերում է այս բնագավառում լեզվի ուսուցման խնդիրների քննությանը, ապա նշենք, որ նմանատիպ աշխատանքներ կատարվում են այժմ: Սակայն դրանք վերաբերում են անգլերենի ուսուցմանը՝ որպես օտար լեզու, որպես երկրորդ լեզու ևն: Այդ աշխատանքները հիմնականում դիտարկվում են որպես մեթոդաբանական, ոչ թե կիրառական լեզվաբանության բնագավառի աշխատանքներ: Հավելենք նաև, որ հայերենը ևս այսօր լայնորեն ուսուցանվում է որպես օտար լեզու, սակայն չկա որևէ ուսումնասիրություն, որևէ ձեռնարկ, մեթոդական ուղեցույց, որը ներկայացնի հայերենը որպես երկրորդ լեզու ուսուցանելու խնդիրները և մեթոդները: Պարզելու համար կիրառական լեզվաբանության ուսումնասիրության շրջանակները, ինչպես նաև մասնագետների ընկալումը՝ կատարել ենք կիրառական լեզվաբանության առնչվող հանրալեզվաբանական քննություն: Ըստ այդմ՝ կազմվել է հարցաշար, կազմակերպվել են անանուն հարցումներ: Վերջինները կազմակերպել ենք հետևյալ կերպ. նախ՝ փորձել ենք պարզել հարցվողների հասարակական դիրքը՝ աշխատավայր, մասնագիտացում, գիտական աստիճան, տարիք, ապա՝ կիրառական լեզվաբանության մասին պատկերացումները:

Հարցմանը մասնակցել է 45 մասնագետ՝ Հայաստանի գիտակրթական տարբեր հաստատություններից: Տարիքային խմբերը հետևյալն են՝ 25-35, 36-60, 61-80: Հարցվողները մասնագիտությամբ լեզվաբաններ են: Նրանց մի մասը բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում դասավանդում է կիրառական լեզվաբանություն:

Հարցաթերթիկի առաջին հարցը հետևյալն է. *Ի՞նչ կամ ինչե՞ր է ուսումնասիրում կիրառական լեզվաբանությունը*: Այս հարցով փորձել ենք պարզել, թե ինչ են հասկանում կիրառական լեզվաբանություն ասելով, արդյո՞ք այն ըմբռնում են նեղ, թե՞ լայն իմաստներով: Հնարավոր պատասխաններից գերակշռողը հետևյալն էր. կիրառական լեզվաբանությունը մի բնագավառ է, որը զբաղվում է լեզուն կիրառելու, գործառելու հարցերով, ինչպես նաև նոր միջգիտակարգ է, որը զբաղվում է լեզվաբանության և ինֆորմացիոն տեխնոլոգիաների փոխհարաբերության հարցերով: Հարցվողների 19 %-ը միայն պատասխանեց, որ կիրառական լեզվաբա-

նությունը զբաղվում է լեզվի ուսուցման հարցերով, ընդ որում՝ անգլերենի ուսուցման՝ որպես օտար լեզու, որպես երկրորդ լեզու:

Հաջորդ հարցը փորձում էր պարզել, թե որը կամ որոնք են կիրառական լեզվաբանության բնագավառները: Հետաքրքիր էր, որ հարցվողների մինչև 8 %-ը նշել էր հետևյալ բնագավառները՝ անգլերենը որպես օտար լեզու, հիբրիդ ուսուցում, օտար լեզվի ուսուցում, 14 %-ը՝ տվյալների մշակում, երկլեզվություն և բազմալեզվություն, 50 %-ը ացավին նշել էր հետևյալ պատասխանները՝ լեզու և տեղեկատվական տեխնոլոգիաներ, ավտոմատ թարգմանություն, ինչպես նաև շուրջ 60%-ը նշել էր հետևյալ սխալ պատասխանը՝ կիրառական հանրալեզվաբանություն:

Այն հարցին, թե *ինչ հարաբերության մեջ են կիրառական լեզվաբանությունը և լեզվի ուսումնասիրությանն առնչվող մյուս միջգիտակարգերը*, հարցվողների գրեթե 90 %-ը պատասխանել էր, որ կիրառական լեզվաբանությունը գործակցում է տեղեկատվական տեխնոլոգիաների բնագավառին վերաբերող միջգիտակարգերի հետ: Շուրջ 80%-ը նշել էր հետևյալ սխալ պատասխանը: Կիրառական լեզվաբանությունը միջանկյալ դիրք է գրավում: այն միջոց է, որը հնարավորություն է տալիս գործնականում կիրառել տարբեր միջգիտակարգերի ուսումնասիրության արդյունքները: Հարցվողների շուրջ 5%-ը ընտրել էր հետևյալ սխալ պատասխանը: Կիրառական լեզվաբանությունը ինքնուրույն միջգիտակարգ է և չի գործակցում որևէ այլ գիտակարգի կամ միջգիտակարգի հետ:

Հարցումների արդյունքները խմբավորել ենք: Այնուհետև նախնա-տիկական վիճակագրության մեթոդով կատարվել է հավաքված և խմբավորված նյութի գնահատումը, որի հիման վրա էլ կատարել ենք որոշակի ընդհանրացումներ: Պետք է նշել սակայն, որ այս տվյալները դեռևս բավարար չեն լիարժեք պատկերացում կազմելու համար, դրանք համադրել ենք նաև կիրառական լեզվաբանության բնագավառում կատարված ուսումնասիրությունների ցուցանիշների հետ: Այդ ամենից հետո միայն հնարավոր է ներկայացնել լիարժեք պատկեր կիրառական լեզվաբանության հայաստանյան արդի վիճակի, խնդիրների, զարգացման միտումների վերաբերյալ: Ոստայր՝ պատկերը հետևյալն է: Եթե արտասահմանում կիրառական լեզվաբանության բնագավառի նկատմամբ հետաքրքրությունն առաջացել է 20-րդ դարում, ապա Հայաստանում՝ 21-րդ դարի սկզբին: Եթե արտասահմանում կիրառական լեզվաբանության բնագավառի սկզբնական ուսումնասիրությունները վերաբերում էին լեզվի ուսուցման խնդիրներին, ապա Հայաստանում ճիշտ հակառակն է. սկզբնական ուսումնասիրությունները վերաբերում էին լեզվի և տեխնոլոգիաների համատեղ կիրառմանը, աստիճանաբար անցում է կատարվում լեզվի ուսուցման հարցերի քննությանը: Եթե արտասահ-

մանում լեզվի ուսուցման հարցերի մեջ դիտարկվում են առհասարակ բոլոր լեզուների ուսուցման հարցերը, ապա Հայաստանում լեզվի ուսուցման հարցերը որպես կիրառական լեզվաբանության բնագավառի հարցեր քննելիս դիտարկում են միայն անգլերենը: Երբեմն անդրադարձ էր լինում նաև այլ լեզուների: Ինչ վերաբերում է հայերենը որպես օտար լեզու քննելու հարցին, ապա դրան բոլորովին անդրադարձ չկա: Չկա նաև հստակ մշակված մեթոդաբանություն հայերենի իմացության մակարդակներն առանձնացնելու համար: Ինչպես գիտենք, միջազգային ընդունված ստանդարտի համաձայն լեզուների իմացության երեք ընդհանուր մակարդակ է առանձնացվում՝ A, B, C: Հայերենի իմացության մակարդակներ այս չափանիշներով չեն առանձնացվում: Եթե նույնիսկ պայմանականորեն փորձենք առանձնացնել, ապա փոքր-ինչ սխալ կլինի, քանի որ հայերենի քերականությունը տարբերվում է այլ լեզուների քերականությունից, և անհրաժեշտ է հենց հայերենի քերականությանը, բառապաշարին համապատասխան չափանիշներ մշակել, հստակ որոշել, թե լեզվական իմացության որ մակարդակում ինչ գիտելիք է պետք: Բացի այդ՝ Հայաստանում դեռևս հստակորեն չի գիտակցվում կիրառական լեզվաբանության և այլ ուղղությունների կապը, ինչպես օրինակ՝ հոգեբանության, մարդաբանության, հանրալեզվաբանության ևն:

М. А. Саргсян. Развитие и проблемы прикладной лингвистики в Армении - Первые исследования в области прикладной лингвистики в Армении относятся к началу XXI века. Первоначально они были либо теоретическими, либо информативными. Также происходил постепенный переход к практическим задачам и исследованиям также был достигнут. В этой статье мы рассматриваем проблемы прикладной лингвистики в Армении. Как показали наши исследования, проблемы прикладной лингвистики различны. К ним относятся преподавание языка, изучение армянского языка как иностранного, ограничения в области прикладной лингвистики, связь между прикладной лингвистикой и другими областями и так далее.

Ключевые слова: прикладная лингвистика, междисциплинарные исследования, армянская лингвистика, языковые и информационные технологии, преподавание языка

М. А. Sargsyan. The development and problems of Applied Linguistics in Armenia - The first studies in the field of applied linguistics in Armenia relate to the beginning of the 21st century. Initially they were either theoretical or informative. The gradual transition to practical problems and research was also accomplished. In this article we address the problems of applied linguistics in Armenia. As our studies have shown, the problems of applied linguistics in Armenia are varied. These include language teaching, examining Armenian as a foreign language, the limits of inclusion in the field of applied linguistics, the connection between applied linguistics and other fields, so on.

Key words: Applied Linguistics, Interdisciplinary Studies, Armenian Linguistics, Language and Information Technologies, Language Teaching